

OTKRIVANJE SKRIVENOG, NALAŽENJE IZGUBLJENOG

Rusmir MAHMUTĆEHAJIĆ

Međunarodni forum Bosna

Sime Milutinovića 10, 000 71 Sarajevo

E-mail: bosna@bih.net.ba

ABSTRACT

U radu *Otkrivanje skrivenog, nalaženje izgubljenog* Rusmira Mahmutćehajića dana su razmatranja o tri sadržaja antropokozmičkih vidika intelektualnog naslijeđa vjesničke univerzalnosti. To su prije svega pitanja i mogući odgovori o odnosu apsolutnog i kontingentnog u ukupnosti postojanja i položaju čovjeka kao sabirućeg promatrača svijeta i njegovog odnosa prema granici znanog i nepoznatog. Dano izlaganje je razlučeno u tri povezana područja – Najljepši primjer, Ozbiljenje i U ljepoti Lica. Savršena ljudskost je puno ogledalo svega postojećeg te zato i put uzlaženja ozbiljenju u punom razlogu i svrsi sveg postojanja. A zapravo to je otkrivanje cjeline postojanja kao obznane Apsolutnog u ljepoti, Njegovoj prisutnosti u kontingentnome. Autor svoja razmatranja smješta u širu predstavu muslimanskog intelektualnog naslijeđa, kakvo je u svom opsežnom i akademski struktuiranom djelu predstavio William C. Chittick.

DISCOVERY OF WHAT IS HIDDEN, FINDING WHAT IS LOST

In his paper on “Discovery of what is hidden, Finding what is lost”, Rusmir Mahmutćehajić offers thoughts on three aspects of the anthropocosmological perspective of the intellectual heritage of prophetic universalism. Concerned primarily with questions and possible answers on how the absolute and contingent are related in existence as a whole and on humanity’s position as focalising observer of the world and the boundary between the known and unknown. The

essay is divided into three related parts – the Most Beautiful Example, Realisation, and In the beauty of the Face. Perfected humanity mirrors fully all that exists, so that the path for ascent it offers culminates in self-realisation in the fullness of existence's reason and purpose, in fact in the discovery of all existence as manifesting the Absolute in beauty, His presence in the contingent. The author locates his mediations within a broader presentation of the Muslim intellectual tradition as described by William C. Chittick in his comprehensive scholarly body of work.

1.0 Najljepši primjer

Čovjekovo ozbiljenje u vanjskome svijetu ovisi o ozbiljenju u njemu, u njegovom bivanju ucijepljenim u Biće. Uzaludni su i nebesa i zemlja i sve među njima, pa čak i kad bi ih sve imao u svojoj vlasti, ako čovjek izgubi sebe. A nisu stvoreni ni oni ni on bez potpune svrhe. Bog ništa nije stvorio u igri i zabavi. Takvim se svijet može činiti samo u pomračenome jastvu, u njegovome zaboravu sebe. Savršeno je sve stvoreno. U njemu nema nedostatka. Ali potpunost obznane Boga uključuje i čovjekovu mogućnost da voljno, u bivanju svojim u značenju Božijim, osvijesti u sebi i sobom tu savršenost, da u bivanju robom obznanjuje Božije gospodstvo.

Ozbiljenje je u jastvu, u njegovom preinačenju od pokrivenosti prema obznani, od zaborava prema sjećanju i osvještčenju. U njemu je okomica od najgušće tmine do pune Svjetlosti, bivanja u Miru. Ozbiljenje ili obistinjenje je uzlaženje tom okomicom. Bog nalaže vjesniku Hvalu da kaže ljudima: “Ako volite Boga, slijedite mene, pa će i Bog voljeti vas i grijeha vam oprostiti!”¹ I još kaže: “Vjerujući, ko god se od vas okrene od svoga duga, Bog će zasigurno izvesti ljude koje On voli i koji vole Njega, ponizne prema vjerujućim, uznosite prema poricateljima, ljude koji se bore na Božijem putu, koji se ne boje prijekora nijednog prekoravatelja.”²

1 Kur'an, 3:31. Svi prijevodi iz Kur'ana su izvorni. Temeljeni su na prevoditeljskim postupcima primijenjenim u Arberry, Arthur J., *The Koran Interpreted*, London: George Allen & Unwin, 1980.; i Nasr, Seyyed Hossein, Caner K. Dagli, Maria Massi Dakake i Joseph E. B. Lumbard, ur., *The Study Quran: A New Translation and Commentary*, New York: Harper One, 2015.

2 Isto, 5:54.

Voljenje povezuje volitelja s voljenim. Ako čovjek voli Boga, ozbiljenje ne može biti ni u čemu do u povratku Njemu, ujedinjenju s Njime. Volitelja ne može zadovoljiti ništa do ujedinjenje s Voljenim. Sve ljubavi koje povezuju čovjeka s uvjetnim samo su znaci koji podsjećaju na Ljubav, a to znači vezu čovjeka s apsolutno Voljenim. Ali to ne znači da čovjek ikad može prestati biti uvjetan, niti da se ikad može zadovoljiti uvjetnošću.

Zato ni u čemu uvjetnom nema i ne može biti nepromjenjivog. Uvjetno je u neprestanome mijenjanju. Čovjeku se može činiti da unutar nekih granica uvjetnosti postoje nepromjenjivosti i njihovi zakoni. Ali nije tako. I svi zakoni uvjetnoga svijeta podliježu promjeni. Da je tako jasno je iz neodrživosti zakona fizike koji vrijede za jednu razinu mjerivoga svijeta, a takvu postojanost gube na drugoj.

Sve u obzorjima podsjeća uvjetnošću na Neuvjetnoga. Uzlaženje okomicom Bića ili uspravnim putem nije moguće bez vodiča. A ko može biti vodič uvjetnome do Neuvjetni? U svim ljudskim stanjima znanje i ozbiljenje Božijih imena je uvjetno. Tako su sva ona u čovjeku samo uvjetni znakovi Neuvjetnoga. I život i volja i moć i sluh i vid i znanje i govorenje izvorno su Božija svojstva. U Njeg su neograničena. Ali obznana im je ograničena te zato samo znak Njegovog bivanja apsolutno Jednim.

Kada osvijesti tu uzajamnost svoje uvjetnosti i Božije neuvjetnosti, svoje ovisnosti i Božije neovisnosti te svoje grješnosti i Njegove apsolutne milosti, putnik na uzlaznome putu prihvata samo Njega za Vodiča, znajući i svjedočeći da nema vodiča do Vodiča. Ali prihvata i ljudsku savršenost kao Njegovo poslanje u milosti za sve stvoreno, darovanu "da bi oni kojima je dano znanje znali da je to istina od njihovog Gospoda i tako vjerovali u Njeg, te da im se srca upokoje u Njemu. A Bog zasigurno vodi uspravnim putem one koji vjeruju"³. To vođenje je savršenom ljudskošću koja je srž svakog jastva. To je materno počelo ili jedno srce koje ne ograničavaju ni prostor ni vrijeme.

Vjesnik Hval je najuzvišenija srijeda ljudskosti jer ga Bog vodi. Zato i jest i nije vodič. Jest, jer njime Bog vodi svakog čovjeka. O tome je u Učenju rečeno: "Objavili smo ti Duha Naše zapovjedi. Nisi znao šta je Knjiga niti vjera, ali smo je učinili svjetlošću kojom vodimo koga hoćemo od Naših robova. A ti! Zasigurno ćeš ti voditi uspravnim putem."⁴

3 Isto, 22:54.

4 Isto, 42:52.

Vođenje je Božija volja kada je u njemu i njime ozbiljeno jastvo, njegovo bivanje u svjedočenju da nema volje do Božije. Vjesnikova volja je ista s Božijom. Zato je njegovo vođenje zapravo Božije. Ne vodi on, već Bog vodi njime. To je također izričito objavljeno u Učenju: “Zasigurno ne vodiš ti koga voliš, već Bog vodi koga hoće. A On najbolje zna one koji su pravo vođeni.”⁵

I svijet i čovjek su znaci Boga. On kaže da je s čovjekom ma gdje bio, da je on pred Njegovim Licem ma gdje se okrenuo te da sve nestaje osim Njegovoga Lica. Nisu te objave uvjetovane ni prostorom ni vremenom. One su to u svakome ovdje i sada. Nemaju historiju iako su obznanjivane na neizbrojivo mnogo načina. Zato je uvjetnost znakova isto što i neuvjetnost Označenog.

U Božijem voljenju Sebe i čovjekovom voljenju Boga obznanjena je jednost. Zato je u spomenutom nestajanju svega samo riječ o punoj prisutnosti Boga u svakom njegovom znaku i odsutnosti svega mimo Njega. On kaže: “Nisam stvorio ni džine ni ljude ni za što drugo osim da Mi robuju.”⁶ A Bog je apsolutni Gospod. Sve u nebesima, na zemlji i među njima Njegovo je. Zato Mu je sve i robujuće i mireće. Samo se džini i ljudi mogu prepoznati voljno u takvome bivanju. Mogu to zaboraviti ili poreći. U punoj osviješćenosti svog ropstva čovjek ozbiljuje bivanje Božijim, ucijepljenim u Biće i obznanom Njega.

Put ozbiljenja moguć je preko savršenosti vjesnika Hvala. Ali tu nije riječ o bilo čemu izvan čovjeka, izvan njegovog jastva. Nikada i ništa čovjek ne može znati više nego što zna sebe. Ali Bog i njega i sve ostalo zna neizmjerivo više. Zato je slijeđenje vjesnika Hvala moguće samo u sebi, u nadlaženju svake razine jastva, jer je samo on najviša mogućnost ljudskosti. Njemu Bog nalaže da kaže: “Ja sam samo smrtnakakvi ste i vi.”⁷

Njegova izuzetnost tiče se najviše mogućnosti svakog čovjeka. Niko je ne može preteći, ali ni ozbiljiti se u svojoj savršenosti ako ne slijedi upravo nju. Nema puta prema Bogu bez njega. A mogućnost tog puta je u svakome jastvu. I više od tog. Nema svijeta niti bilo čega u njemu bez promatrača.

5 Isto, 28:56.

6 Isto, 51:56.

7 Isto, 41:6.

Sve što o svijetu čovjek zna i može saznati postojeće je samo zato što je promotreno te potom u jastvu osviješćeno tako da je iskazivo u jeziku. Iako je rob Apsolutnog, čovjek koji promatra obzorja i sebe nije samo to. Njegovo bivanje vjerujućim, vjerovanjem povezanim s Bogom, Vjerujućim, čini ga ipak neodredivim. A upravo to ga povezuje s Bogom, Neodredivim. To je suština njegovog samotnog dolaska u svijet i vraćanja Bogu iz njega.⁸

Može se činiti da su svijet, Vjesnik i Objava izvan pojedinačnog jastva, da su tamo neovisno o njemu. Ali nije tako. Sve to je u čovjeku. Ako tako ne bi bilo, ne bi bilo ni motrenog ni motrenja niti motritelja. U svemu uvjetnome, u njegovoj neprestanoj promjenjivosti, čovjek traži Neuvjetnog, apsolutno Lijepog. A Bog je Lijep i voli ljepotu.⁹ Njegova imena su najljepša.¹⁰ Sabrana su u čovjeku. Zato je čovjek uvjetna obznana apsolutno Lijepog. Ali ljepota je jedna, nerazlučiva i neizmjeriva. Svojim pokazanjem ujedinjuje razdvojeno.

U uvjetnom bivanju lijepim čovjek se činjenjem svega u skladu s tim povezuje s Bogom i vraća Njemu, apsolutno Lijepom. Sve postojeće je razdvojivo. Nema ničeg u uvjetnosti a da nema drugost. Ali Bog, budući Neuvjetni, nije razdvojiv te zato nema drugosti. Najpouzdanije znanje koje čovjek ima i može imati o njemu jest da nema boga do Boga, što može biti izrečeno i ovako: Nema dvojine do Jednog, Jedan je Trećost svakoj dvojini; sve što je dvojina nije Bog te je nema i ne može biti bez Njeg. A kako bi onda On mogao voljeti ikog i išta do Sebe?! Njegovo stvaranje je obznana Njega Sebi. Zato stvaranje nema ništa svoje. Sve njegovo je od Boga i Njemu se vraća. Čovjekovo prepoznavanje sebe je zapravo prepoznavanje Boga, a voljenje sebe voljenje Boga.¹¹

8 Vidjeti: Grünbaum, Adolf, "Free Will and Laws of Human Behavior", *American Philosophical Quarterly* 8/4 (1971): 299–317.

9 Vidjeti: Muslim, Imam, *Šaḥīḥ Muslim*, 1–4, prev. 'Abdul Ḥamid Ṣiddīqī, Riyadh: International Islamic Publishing House, s.a., 1:53.

10 Vidjeti: Kur'an, 59:24.

11 U muslimanskom umskom naslijeđu uobičajeno je navođenje predaje: "Ko prepozna sebe, prepoznao je Boga." Čest je i njen oblik: "Ko zna sebe, zna Boga." Predaja je obično pripisivana vjesniku Hvalu. Nije potvrđena lancem prenošenja. Neki je pripisuju Aliju, Ebu Talibovom sinu. O tome i razlozima za prednost prepoznati u odnosu na znati u danome prijevodu vidjeti više u: Chittick, William C., "The Quran and Sufism"; u: Nasr, *The Study Quran*, 1737–1749, 1743.

Znanje ili prepoznanje o kojem je tu riječ tiče se ljudske srijede u punom značenju tog pojma. Apsolutnu srijedu ljudskosti, a tako i svega postojećeg, nije moguće domisliti u mjerivim predstavama. Ona je bez prostornih i vremenskih ograničenja te ih zato posve nadlazi i podlazi. Sve što je s njima u vezi njeni su znakovi. Njemu odgovara apsolutno Sada i apsolutno Ovdje, Bog u Njegovoj punoj prisutnosti vazda i svugdje, u svemu i velikom i malom. Čovjek je mnoštvo, a to znači neizbrojivost dvojina pojedinačno i zajedno izmirenih u toj srijedi. To mnoštvo je njegova Knjiga, posve njegova i neponovljiva. Takva jest, jer joj je autor Apsolutni.

U mirenju, vjerovanju i činjenju svega na lijep način čovjek se otkriva i ozbiljuje u vezi s tom srijedom. Nju ne određuju ni prostor ni vrijeme, ali oni proistječu iz nje i utječu u nju. Takvo znanje ne može biti nađeno u knjigama, “ono je”, podsjeća William C. Chittick, “zapravo prisutno u srcu, ali skriveno duboko ispod nečistoće neznanja, zaboravnosti, djelovanja okrenutog vani i razumskog uobličavanja. Pristup tome znanju moguć je samo slijeđenjem puta koji vodi ljudskoj savršenosti.”¹²

Cilj nije znanje već ozbiljenje jastva u njegovoj zaduženosti. Takvog ozbiljenja nema i ne može biti mimo odnosa s Bogom, Zbiljnim. Sve što čovjek može znati, a služi ozbiljenju, razložno i svršno je Božije. Biti svjestan znači primati znanje od Boga. A Bog ničim nije ograničen. Zato je čovjek u punoj čistoti zapravo Božije znanje. Ako je svjestan Boga, On ga podučava.¹³ A bivanje svjesnim čovjeku omogućuje najuzvišeniju čast u odnosu s Bogom.¹⁴ To nije prenijeto znanje. Čovjek ga ima u bivanju ucijepljenim u Biće. Samim ucijepljenjem neodvojivo je povezan s Bogom, Ucjepiteljem.

Spomenuto Biće nije biće među bićima. Ono je Biće svih bića, Treće svakoj dvojini. Tako je Ono udaljeno i nadlazeće, ali u apsolutnom značenju tih pojmova. Iz tog slijedi i blisko i podlazeće svemu,

12 Chittick, William C., *Sufism: A short Introduction*, Oxford: Oneworld, 2000, 32. Umsko naslijeđe kojem pripada i to, kao i brojna druga djela Williama C. Chitticka, okvir je ovog izlaganja. O tome djelu vidjeti više u: Mahmutćehajić, Rusmir, “Viđenje mirenja, mirenje viđenja”; u: Murata, Sachiko i William C. Chittick, *Vizija islama: Temelji muslimanske vjere i prakse*, prev. Amila Karahasanović, Sarajevo: Connectum, 2019, 445–492.

13 Vidjeti: Kur’an, 2:282.

14 Isto, 49:13.

opet apsolutno. Ničim nije ograničivo. Zato je usvajanje Njegove i udaljenosti i bliskosti, i nadlaznosti i podlaznosti nužno za ozbiljenje ljudskosti u njenoj postavljenosti između tijela i Duha, a zapravo u njenom odnosu s Bogom. A On Se otkriva na svakoj razini tog odnosa. Jasnoća tog otkrivanja ovisi o stanju jastva, o njegovoj okrenutosti Bogu. Nijedno stanje tog odnosa nije i ne može biti završenost. Uzlaženje je neograničivo jer mu je takav cilj. Da je upravo tako jasno je iz nemogućnosti da Bog bude podčinjen logici dosljednosti. On je i bliski i daleki, i unutarjni i vanjski, i prvi i posljednji, i prisutni i odsutni, i ovo i ne-ovo, i sve i ništa.

Svaka od tih strana jamči i otkriva svoju opreku, i obratno. Iz tog također slijedi da, znajući i svjedočeći da “nema boga”, čovjek zna i svjedoči svoju ništost. Nju potvrđuje klanjanjem čiji je vrhunac a zapravo krajnost padanje ničice. Stojeći potvrđuje znanje i svjedočenje “do Boga”, jer samo On jest apsolutno Stojni. On jest Jedan. Objavljuje Se u mnoštvu. Ono je uvjetno, a On nije. Sve je sabrano u čovjeku tako da zna i svjedoči Njegovu jednost obznanjenu u mnoštvu.

Jasno je navedeno znanje jednosti u mnoštvu. Razum je udešen za njeg. Razlučuje i uspoređuje te sastavlja i zaključuje u skladu s time, proteže posljedice prema njihovom uzroku te predviđa lanac budućih posljedica i uzroka. Ali apsolutni Jedan nije ni rastavljiv ni sastavljiv, ni usporediv ni zaključiv. Posve je Prvi i Posljednji, Vanjski i Unutarjni. Čovjekov odnos s Njime znači stalnu promjenu, putovanje od jedne razine prema drugoj, uzlaženje od sjenke svjetlosti.

Spomenuto uzlaženje je smjenjivanje prividne trezvenosti obeznanjenošću ili opijenošću te obeznanjenosti ili opijenosti trezvenošću. I jastvo i svijet, i unutarjnost i vanjskost na različitim razinama Bića obznanjuju Njega. Tako znakovi u jastvu i obzorjima primaju drukčija značenja. Svakoj razini odgovara njen jezik, a zapravo novi ili drukčiji značenjski stupanj istog jezika. Kako čovjek uzlazi u sebi, tako i jezik prima nove mogućnosti.

Vjesnik Hval, odgovarajući na pitanje arhandela Džibrila “Šta je činjenje lijepog?”, kaže: “Činjenje lijepog znači da robuješ Bogu kao da Ga vidiš. Jer, čak ako ti i ne vidiš Njega, On vidi tebe.”¹⁵ Vjesnik je u tome najljepši primjer. Kao takav činitelj je svega na najljepši način u svim životnim prilikama. A nema iskušenja kroz koja nije prošao.

Time je obznana i potvrda najviše ljudske mogućnosti, ali ne kao idol izvan čovjekovog jastva. Ta mogućnost je u svakome čovjeku. Tek u njoj i s njome ozbiljivo je voljenje Boga i Njegovo voljenje čovjeka. A nema voljenja u kojem ljepota ne povezuje i ne spaja voleće. Ljepota je neodoljivo privlačna. Nije ni ograničiva ni učvrstiva. U njoj nestaje odvojenost.

Vjesnik Hval kaže: “Niko od vas nije vjerujući sve dok mu ja ne budem voljeniji od njegovog djeteta, njegovog oca i sveg čovječanstva.”¹⁶ Voljenje vjesnika Hvala znači voljenje Boga i Božije voljenje čovjeka u njegovom najljepšem uspravljenju ili uzlaženju prema Njemu. Vodič na tome putu je vjesnik Hval te zato voljeniji i preči od svakog stanja jastva. Ali uzlaženje je, valja ponavljati, u jastvu putnika koji se vraća Bogu. A On Svojim znanjem i milošću obuhvata sve, a sam ničim nije obuhvaćen. Vrijeme i prostor uvjetnog svijeta su u Njegovome Sada i Ovdje. Zato je vjesnik Hval, a to znači savršena ljudskost, puno ropstvo Imatelju najljepših imena, a tako i puna obznana Njegovog gospodstva. Njegovo bivanje prečim svakom vjerujućem od svakog stanja njegovog jastva znači da ni on zapravo nema historiju, iako je imaju njegova navještenja pokazanja i znanja o njemu.

Na srce ili u srijedu vjesnika Hvala, tog vodiča jastva na putu uzlaženja Bogu, spuštana je Riječ koja u uvjetnome pokazanju postaje najljepše kazivanje¹⁷, Učenje kojim su ljudi podsjećani na razlog i svrhu svog bivanja u svijetu, na svoj izvorni i krajnji zavičaj u Bogu i s Njime. Tim spuštanjem Riječi u ljudski govor sve stvoreno prima obznanu koja se čovjeku čini potčinjivom. A zapravo tek u poretku svog govora čovjek otkriva Božiju ljubav da bude poznat.

Vjesnika Hvala, na čije srce Sveti Duh snosi od Boga Riječ, sve uvjetno podsjeća na Boga. Njegovo jastvo obznanjuje svjesnost Boga. Zato mu je čud neizmjerne veličine.¹⁸ A to znači da su u njemu ozbiljena sva Božija imena te tako njegova ljudskost pokazana u najuzvišenijskoj mogućnosti. Učenje spušteno na njegovo srce, koje prima i govori i sebi i ljudima, i na početku i na kraju je u njegovoj srijedi. Ono je od Boga. Sašlo je putem njemu kojim se on u punome ozbiljenju vraća Bogu.

16 Isto, 1:31.

17 Vidjeti: Kur'an, 26:192-95.

18 Isto, 68:4.

Sva pokazanja njegove čudi, cijelo njegovo biće u skladu je s tom ozbiljenošću u Riječi i njome. Zato Učenje nije predmet naspram jastva. Kada je prenijeto i primljeno, uloga mu je da podsjeti na znakove u obzorjima i jastvu kojima Bog obznanjuje Sebe, Istinu. Osvrćući se na spomenuti stavak u kojem Bog kaže “Pokazivat ćemo im Naše znakove u obzorjima i u njima samim sve dok im ne bude jasno da je On Istina.” – Šemsi Tebrizi kazuje:

Šta kažu o tome? O *obzorjima*? “Zima i ljeto.” O *u njima samim*? “Bolest i zdravlje.” Lijepo tumačenje! Dobro napravljeno, o tumači! Drugo mišljenje o *obzorjima* – “rastavljanje Mjeseca i čuda.” *U njima samim* – “širenje prsa”. *Da je On Zbiljni* znači da je Bog Istina ili da je Muhammed istinit. Jedno lijepo tumačenje! To tumačenje je dano.

Ali, za putnike i prolaznike svaki znak je poput poruke i ljubavnog pisma. Oni znaju Kur’an. On im predstavlja i raskriva ljepotu Kur’ana. Kakva vrsta govora je ovo i *da je On Zbiljni* znači da bi trebali znati ko je Bog, to jest, da On jest Zbiljni?

Postoji i tumačenje Vahidija Kudsija. A šta o Tusijevom?

Milosni poučava Kur’anu (2-55:1): Slušaj tumačenje Kur’ana od Boga. Ako slušaš ijedno tumačenje mimo Božijeg, to je tumačenje govornikova stanja, ne tumačenje Kur’ana. Jedan doslovni prijevod riječi Kur’ana? Svak s pet godina života može ti to reći.¹⁹

Svako tumačenje Učenja dobiveno slušanjem ili čitanjem znači prenijeto ili posredovano, prevedeno u jastvo učača ili pisara. Uvjetovano je stanjem jastva tog koji prenosi. Primatelj uvijek zna malo o jastvu tog od kojeg prima, neizmjerivo manje od tog što zna o sebi. Ali znanje o sebi je neznatno u odnosu na Božije znanje o čovjeku, svakom pojedinačno i svima njima zajedno. Zato je osobno tumačenje znakova, u sebi i sobom, presudnije od svakog primljenog. Samo tako čovjek može biti poučavan. Ako osvješčuje sebe, Bog ga zapravo podučava jer nema nikog drugog mimo Njega tako bliskog i s takvim znanjem.

19 Chittick, William C., prev. i bilješke, *Me & Rumi: The Autobiography of Shams-i Tabrizi*, Louisville, Kentucky: Fons Vitae, 2004, 155–156.

Nijedno stanje ljudskosti nije učvrstivo. Mijenja se od jednog do drugog časa. Ako su njegova shvatanja i tumačenja Učenja učvršćena u nekom kazivanju ili zapisu, to su samo fosili dogođenog. Srce u koje i kojim je Učenje primano ne može biti zatočeno ni u jednu od njegovih obznana. A Bog, Objavitelj Učenja, je Živi i Stojni, ni snenošću ni snom obuzimani. Zato i fosili kazanog i zapisanog imaju značenja samo u živome čovjeku, u njegovoj svijesti, u njegovome sada. Otkrivaju se u znanju živoga čovjeka.

Nema učvrstivih razina jastva. A čovjeku se može činiti drukčije, da je vazda na jednoj od njih. To je lutanje. Ali ni ono nije učvrstivo. Sve je u stalnome protjecanju.²⁰ Na kojoj razini primatelja Učenje može ostati? Hoće li biti poistovjeđeno sa srijedom ili srcem u kojem nema razlučenja a tako ni oprečnosti? Učenje je snijet na srce Hvala, maternosti i pečatnosti, podsjetitelja i najljepšeg primjera. A srca svih ljudi su, kako kazuje vjesnik Hval, poput jednog srca među dva prsta Milosnoga.²¹

Ta dva prsta Milosnoga znak su neposredovane veze srca i Njega. On nije razdjeljiv. Njegovo "dva prsta" označava stvorenost ljudskog srca, ali na tajnovit način i njegovu nestvorenost. Ako je apsolutna srijeda, ako su u njemu i njime izmirene oprečnosti, srce je jedno s Bogom a dvojina u pokazanjima. Prema tome, to jedno srce nema ni prostor ni vrijeme. Njime su oni obuhvaćeni, a ono nije njima. Srce je tako i izvor i ušće sveg pokazanja Jednog. Tek u njemu i s njime Učenje oblikuje jastvo u njegovom rajskom stanju, kad se jastvo jasno vidi u obzorjima a obzorja ogledaju u njemu, bivajući tako svjedočenje da nema boga do Boga i da je Hval Božiji poslani. Za tako shvaćeno srce sve je u *sada*. Bez te izvorišne i utočišne srijede svega postojećeg jastvo bi bilo samo pregršt zemnoga praha.

To da je Bog Zbiljni te da nema boga do Njega znači da nema ni zbiljnoga do Zbiljnoga. Ako se čovjeku često čini da nije tako, to znači da mu se obzorja i njegovo jastvo priviđaju kao odvojeni i suprotstavljeni. Ali u obzorjima nema nesklada ni nedostatka. Njih može biti samo u zamračenom jastvu, u usvajanju života, volje, moći, sluha, vida, znanja i govora u njihovim ograničenostima kao sebi dovoljnim. Tako usvajanje uključuje poricanje Zbilje s

20 Vidjeti: Kur'an, 36:40.

21 Vidjeti: Muslim, 4:1397.

posljedicom čovjekovog djelovanja protiv nje, a zapravo protiv sebe. Kad se to dogodi, njegovo uvjetno jastvo postaje njegov bog. Takav uvjetni bog biva pripisan svakome jastvu. Uvjetnost postojanja čini se sebi dovoljnom ali u neizmirivom sukobu i širenju pokvarenosti u granicama do kojih dosežu čovjekove moći. Tada Bog prestaje biti Treći od dvoje. Sveden je na bivanje trećim od troje.

Čovjek se pokazuje u djelovanju, znanju i činjenju svega na najljepši način. Njegovo bivanje pokvarenim je djelovanje bez znanja te posljedično i s otuđenošću od bivanja lijepim i ljepotom povezanim s Bogom, Imateljem najljepših imena. Takvo stanje odraženo je prvenstveno u pokvarenosti jastva, u onesviještenosti i u ružnoći jezika, a potom, stanje u jastvu ogleđa se u kvarenju vanjskoga svijeta.

Dva su svjedočenja srž mirenja, a to znači povezivanja mirećeg čovjeka s Bogom, Mirom – prvo, svjedočenje da nema boga do Boga; i drugo, svjedočenje da je Hval Njegov rob i Njegov poslani. A šta čovjek može svjedočiti kao posve znano? Ni za jedno od prenijetih znanja ne može reći da zna prenositelja i prenijeto bolje od sebe. Iz tog slijedi da je svako njegovo znanje o prenijetome u guščoj sjenci sumnje nego ono u njemu. Ako takvo nepotpuno znanje zasjenjeno sumnjom smatra dovoljnim za bivanje svjedokom, izlaže li se opasnosti krivog svjedočenja? I još, dodjeljuje li prenositeljima znanja ulogu vladara koja im ne pripada? Sudjeluje li tako u temeljenju i održavanju nepravednog poretka u kojem su ugrožene nepovredivost ljudskog dostojanstva i odgovornosti svakog pojedinca za to?

Zato je ključno pitanje: Zna li čovjek u sebi i sobom da nema boga do Boga? Odgovor je jednostavan. Ako su svi znakovi u obzorjima i jastvu uvjetni, nisu i ne mogu biti razlog i svrha sebi. Razlog i svrha im je Bog, Neuvjetni, Koji njima otkriva Sebe. A upravo to znači da ništa u obzorjima i jastvu nije Bog do On. Uz to, sve je posve ovisno o Njemu, a On ni o čemu.

Sve uvjetno – i nebesa i sve u njima, i zemlja i sve na njoj, i sve među njima – sabrano je u čovjeku. Njega nema i ne može biti bez čovjeka koji ga motri, osvještuje i predstavlja u jeziku. Ali sve to nije i ne može biti ništa drugo do znak Neuvjetnoga. Zato je čovjek na osnovi motrenja obzorja i sebe svjedok da to što osvještuje kao uvjetno jest obznana neuvjetnog Boga.

Slijedi i drugo pitanje: Može li u sebi i sobom znati da je Hval Njegov rob i Njegov poslani? Ako prihvati da je sve u obzorjima Božije carstvo sabrano u njemu, u njegovome jastvu, jasno je da njegova najuzvišenija mogućnost jest bivanje hvaljenim, i to najhvaljenijim. A samo Bog je posve Hvaljeni. Sebe u bivanju posve Hvaljenim obznanjuje svjetovima. Zato nema i ne može biti nečeg u stvaranju a da nije hvaljeno.

To sve sabrano je u čovjeku. Kada je posve ozbiljen, tada je *nomina Dei* ili *imago Dei*. To je Vjesnik, Hvaljeni i Prehvaljeni, vodič svakom jastvu na putu hvaljenja prema vazda višoj mogućnosti, prema Bogu, apsolutno Hvaljenom. To svaki čovjek zna u sebi i sobom. Za to mu nisu nužna nikakva znanja izvan njega. Sve što ga na to podsjeća, a to su i sva obzorja i vjesnici i njihove objave, oslobađa ga zaborava i poricanja. Znanje o tom je posve pouzdano. Kako god svjedočenje bilo izrečeno, srž mu je u jastvu svjedoka. Zato je Hval u njemu. A sve izvan njega, sve u obzorjima podsjeća na Hvala u njemu. Ako nema i ne može biti ni vanjskih obzorja ni pojedinačnog jastva bez promatrača, jasno je da ih nema i ne može biti ni bez vjesnika Hvala, savršene ljudske mogućnosti.

Dana objašnjenja vrijede u jezičkoj igri u kojoj sve uvjetno obznanjuje neuvjetnoga Boga, Hvaljenog, kada su u Njemu i Njime povezani svi znakovi u obzorjima i jastvu, a tako i sva značenjska polja u jeziku. Kad se kaže “u jeziku”, to znači u svakome od njih. Tek u odnosu s posve očišćenim jastvom i jezik postaje čist te zato i sredstvo da osviješćeno bude predstavljeno u prenosivom i shvativom načinu. Budući da je tako, čovjek je neodvojiv od apsolutne Zbilje. On je u svome jastvu, u svojoj srži ili srijedi koja izmiruje suprotstavljenosti. Njegovo sada pozornica je odgovornosti za odnos s Bogom, a tako sa sobom i svime postojećim.

U tome sada ozbiljuju se odnosi njegovog prava da preživi i bude sretan, ali i njegovi dugovi prema Bogu. Sve dok je u carstvu uvjetnosti, ne može ni preživjeti ni biti sretan, u apsolutnom značenju tih pojmova. A hoće upravo to, i da preživi i da bude sretan. Ozbiljenje u bivanju živim i sretnim moguće je tek u Zbiljnome i Njime. Zato su smrti i nesreće u uvjetnome svijetu samo iskušenja na putu povratka iz uvjetnosti Neuvjetnome. Javljaju se u najužasnijim patnjama. Ali čovjekov ulog u tome je povratak apsolutno Dobrom.

2.0 Ozbiljenje

Na presuđujuće pitanje o čovjeku i svijetu nije moguće odgovoriti bez usvajanja prvenstva pitanja o Bogu. Tek s tim pitanjem kao zaglavnim u svemu što čovjek zna i može znati mogući su odgovori o njemu samome i ukupnosti postojanja. Traganje za odgovorom na pitanje o Bogu uključuje osvješćenje uvjetnosti tragača i neuvjetnosti Traženog. Ali čovjek ni o čemu ne može znati izuzev u konceptima koji nastaju u njemu, u njegovoj uključenosti u ukupnost postojanja.

To “u njemu” znači u njegovoj svijesti. Ali, kako god je nastojao potčiniti svome znanju, ta mu svijest izmiče. Bez nje nema znanja, ali u svojoj punini nije i ne može biti predmet saznavatelja. Nadlazi i njega i saznavano. Njeg ipak nema bez nje. Zato su svi koncepti čovjeka i Boga na tom putu preispitivivi. Kako god bili uspostavljeni, valja ih radi njihove zbiljnosti ostavljati onako kako penjač na ljestvama ostavlja jednu po jednu prečku. Čovjek može uzlaziti od jednog do drugog koncepta, ali njegova uvjetnost ne može sama dokinuti sebe. Počelo joj je u neuvjetnosti, u znanju da nema zbilje do Zbilje.

To je zapravo značenje objave prema kojoj je Bog Treći svakoj dvojini a nikada treći u trojini. Ukupnost postojanja sa svime što uključuje predstavljiva je dvojinom. Bog u Učenju kaže: “Doista se uzdam u Boga, moga Gospoda i vašeg Gospoda. Nema stvorenja koje se kreće po zemlji, a da ga On ne drži za čeonu kiku. Moj Gospod je zasigurno na uspravnome putu.”²²

Koncept stvorenja može obuhvatati cjelinu postojanja i sve u njoj, a to znači dvojinu, sve čemu odgovaraju i mogu odgovarati prostorno i vremensko pokazanje. Ništa od tog nije dovoljno sebi. To da ga Bog drži za čeonu kiku znači punu ovisnost o Njemu, dolaženje od Njeg i vraćanje Njemu. Tako se cijelo postojanje i sve u njemu ozbiljuju u bivanju na uspravnome putu slaženja ili udaljavanja od Boga te uzlaženja ili vraćanja Njemu. Držanju za čeonu kiku simbolički odgovara onom *Jest* u jednadžbenom prikazu uzajamnosti lijeve i desne strane, zakona svega uvjetnog. Sve i na lijevoj i na desnoj strani, a to znači i gore i dolje, i naprijed i natrag, obznana je onog *Jest*. Čini se da svemu te desno-lijeve dvojine odgovaraju odredivosti, zakonite uzajamnosti. Ali njih nema i ne može biti bez neodredivog *Jest* te zato neobuhvativog bilo kakvim zakonom.

22 Kur'an, 11:56.

To *Jest* srijeda je i obzorja i jastva, njihovo apsolutno Sada i apsolutno Ovdje. Nema ničeg saznativog a da mu to *Jest* nije Počelo. Nikakvo promatranje pojava u vanjskim obzorjima nije moguće bez udjela u tome promatrača, a tako i apsolutnog *Jest*. To *Jest* nije ograničeno ni vremenski ni prostorno, ali sve što ga objavljuje i potvrđuje je u prostoru i vremenu. Taj kojeg Bog drži za čeonu kiku ima i prostor i vrijeme, ali Bog ih obuhvata, ostajući neobuhvaćen i njima i bilo čime drugim.

Uzlaženje od jednog do drugog koncepta čovjeka, svijeta i Boga nije moguće bez filozofije kao popudbine uzlazitelja. A filozofija je odnos filozofirajućeg čovjeka sa svime što jest ili može biti u dosegu njegovog obzirućeg preispitivanja, a to znači konceptijskih ustrojstava i zamisli te prtljage ovog ili onog javljanja, razmatranja kako nešto djeluje i šta je logika tog, ima li ili nema u tome smisla. Može se u promatranju mjerivoga svijeta činiti da se promatrača i njegovih postupaka ne tiče zbilja nepoznatog, onog iza granica poznatog. Zato filozofiranje, veza filozofa i filozofiranog, znači da svako znanje mora biti preispitano u njegovoj uvjetnosti te pokazano u ograničenosti.

To je putovanje uz okomicu uvjetnih obznana uvjetnog. Razlog tog putovanja a zapravo uzlaženja čovjeka u sebi i sobom je nastojanje da se ozbilji u ljubavi za bivanje mudrim. Ali čovjek je u neprestanoj promjeni. Nema i ne može biti njegovog konačnog bivanja. Zato ga ljubav da bude mudri povezuje s apsolutno Mudrim Koji voli njega u toj ljubavi da bude mudar. Jer voleći sebe mudroga, čovjek voli mudroga Boga.

Prema tome, cilj tog uzlaženja je Bog. Koliko god napredovao na tome putu, čovjeku uvijek ostaje viša mogućnost znanja o Cilju. Tu mogućnost označavaju oni koji su otišli dalje te se tako više primakli Bogu. Najuzvišenija mogućnost u tome je Vjesnik. Zato je on najljepši primjer. Slijedenje njega i poistovjećenje s njime mogućnost je svakog čovjeka. To se ne zbiva nigdje do u pojedinačnom jastvu. A zapravo to je ozbiljenje u Božijoj zapovijedi čovjeku da kaže: "On je Bog, Jedan, Bog Tok. Rodio nije i rođen nije, jednakog Mu nije."²³

Putovanje prema apsolutnome Cilju može se činiti nelogičnim. Ako je Bog apsolutno Počelo svega uvjetnog, On je apsolutno blizu.

23 Kur'an, 112:1-4.

Njegova blizina nije izmjeriva. Čovjek je udaljen od Cilja. To je stanje njegovog jastva, uvjetnog u odnosu s Neuvjetnim. Zato putovanje uključuje djelovanje, shvatanje i preinačenje ili, drukčije rečeno, praksu, mišljenje i duhovnost. Na kojoj god razini uzlaženja bio, ma koliko bio udaljen ili blizak apsolutno bliskome Bogu, i djelovanja i shvatanja i preinačenja znače otkrivanje u sebi i sobom najljepšeg primjera, najuzvišenije ljudske mogućnosti, maternosti svega postojećeg.

Čovjek nikada ne prestaje biti uvjetan. Ni u kakvom postignuću u uvjetnosti nju ne može nadići. Naspram jestivosti svega u Vrtu ipak ostaje jedno nejestivo drvo, pa ma koliko bilo sićušno. Zato je čovjekovo uzlaženje pothvat preinačavanja u skladu s Neuvjetnim Kojem uzlazi. Njegova savršena mogućnost mu je i temeljna i zaglavna. Promatrajući svijet, bivajući uključenim u njega, ta mu se savršenost, u kojoj i kojom mu se i svijet obznanjuje savršenim, može činiti ostavljenom negdje izvan njega ili uzdignutom nad njega. Ali riječ je zapravo o njegovoj vazda višoj mogućnosti. Ako je izgubi iz svijesti, o nju se mora spoticati i trpiti njeno padanje na njega.

Učenje koje je Bog objavio vjesniku Hvalu i sve njegovo u preinačavanju u skladu s primljenim podsjećanje je putniku na to što hoće i može. Iako to prima od Vjesnika, to je Božiji govor onako kako je to i ukupnost svega postojećeg. Vodič na tome putu je Bog. Na njemu su znakovi kozmosa i jezika te odnosa među ljudima. Ali oni su popudbina, sredstvo kojim apsolutni Zakonodavac podsjeća na Sebe svakog pojedinačnog čovjeka a tako sve njih zajedno. I djelovanje i shvatanje služe preinačenju jastva radi njegovog ozbiljenja ili obistinjenja, a to znači radi njegovog preinačenja da bude puna obznana apsolutne Zbilje. A Bog je apsolutna Zbilja, višnja Istina.

Vjesnik je najljepši primjer jer je u njemu i njime pokazano potpuno ozbiljenje kao ljudska mogućnost. Bog za njega kaže: "Doista si ti neizmjerive čudi."²⁴ Isti pridjev korišten je i za Učenje koje mu je Bog preko Svetog Duha spustio na srce. U njemu mu kaže: "Dali smo ti sedam često ponavljanih i neizmjerivo Učenje."²⁵ Ta neizmjerivost

24 Isto, 68:4.

25 Isto, 15:87. Bosanskome pridjevu "neizmjeriv" odgovara u arapskome izvorniku 'azim izvedenom iz glagolskog korijena '-z-m (kosti, kost, vaditi kosti; biti ili postati moćan, velik, ogroman, neizmjeriv, častiti, zadovoljiti; ponosan, drzak).

ćudi savršenoga čovjeka i Učenja koje mu Bog spušta upućuje na ozbiljenje jastva Riječju. Ukupnost postojanja sabrana je u tome jastvu. A ono u svojoj savršenosti nadlazi i podlazi tu ukupnost mogućnošću da se ozbilji.

Navođenje sedam često ponavljanih može biti tumačeno na različite načine. Ako je to sedam znakova Otvarajuće, prvog poglavlja Učenja, to može značiti da je svaki od njih povezan u uzlaznom i silaznom načinu uz okomicu koja povezuje s Bogom Kojeg obznanjuju. Svakome od njih pripadaju odgovori da ili ne. Ali uvijek tako da i niži i viši znakovi na toj okomici ostaju u cjelini Bića kojeg obznanjuju.

Ako je to sedam često ponavljanih uzeto u značenju sedam nebesa, jasno je da na svakoj od tih razina niža ogleđa višu, ponavlja je na drukčiji način i u drukčijem jeziku, ali nikada ne ostajući bez Boga Kojeg obznanjuju sve razine postojanja. Ti jezici su međusobno ovisni te zato i prevedivi svaki u svakog. Prema tome, ma gdje bio na toj okomici, u slaženju ili uzlaženju, čovjek ne ostaje bez znakova u obzorjima i u sebi, a tako ni bez bivanja obuhvaćenim milošću. Što je opreka tome okrutnija, potreba za osvješćenjem milosti je snažnija. U gustini sjenki nizine postojanja i najslabija zraka svjetlosti je izbaviteljska. Svaki od znakova ima višu razinu, i tako sve do punog povratka uvjetnoga aposlutno Jednom.

Ako je to sedam dana, jasno je da sve u postojanju započinje u apsolutnome Miru te da se Njemu i vraća. Nema dana koji nije povezan s tom Sedmošću koja nije jedan dan od njih sedam, već je sedmi od njih šest. U šestome danu sve stvoreno sabrano je u čovjeku. Tako su u njemu i njime objavljena sva Božija imena te je i vanjskošću i unutarnjošću Božiji svelik (*imago Dei*).

Onako kako su u obzorjima vidljivoga svijeta uspostavljeni zakoni, tako su i u jeziku. I obzorja i jastvo ovise o Zakonodavcu. Zato su njihovi znakovi u poretku povezani u cjelovitu obznanu Boga. Moguće je uzlaziti od jedne do druge razine. Svaka od njih kazuje o Jednome. Nijedna zasebno i ništa u njoj nema značenje mimo tog da svojom uvjetnošću obznanjuje neuvjetnog Jednog.

U Kur'anu je šest oblika izvedenih iz tog korijena. (Vidjeti: Badawi, Elsaid M. i Muhammad Abdel Haleem, *Arabic-English Dictionary of Qur'anic Usage*, Leiden/Boston: Brill, 2008, 629.)

Bog jest Svjetlost.²⁶ Riječ je o apsolutnoj Svjetlosti. Uvjetna svjetlost Njen je znak. U odnosu na Nju sve uvjetno je ništa, tama ili Njena odsutnost. Ali Bog Sobom, a tako i Sjetlošću, obuhvata sve. Nema i ne može biti tmine u kojoj On nije prisutan. Tmina je stanje ljudskosti, okrenutost ili udaljenost od Boga. Osvijestiti se znači okrenuti se Bogu i živjeti u Njegovoj prisutnosti, u Njegovoj blizini, znajući da je pred Njegovim Licem pa ma gdje bio i kamo god se okrenuo.²⁷

Bog je apsolutno Imućni, a to čime Sebe obznanjuje je apsolutno siromašno.²⁸ U toj imućnosti On je Stvoritelj, a stvorenja su siromašna. Ukazujući na taj odnos Stvoritelja i stvorenja u vidicima Ibn el-'Arebija William C. Chittick ističe: "To što njega [Ibn el-'Arebija] čini drukčijim od ranijih tumača način je na koji objašnjava značenje tog pojma [stvaranja]. Tako, naprimjer, on smatra da kazati da Bog 'stvara' svijet – to jest da mu daje postojanje – jest kazati da Bog otkiva Sebe u oblicima zvanim 'stvorenjima'."²⁹

Bog svemu daje postojanje a tako i odmjereneost i vođenje.³⁰ Ali On nije ni usporediv ni izmjeriv. Odnos s Njime je preko pojava. A one su i odmjerene i vođene. Kada čovjek tog nije svjestan, kada to zanemaruje ili poriče, ne cijeni Boga onako kako Ga treba cijeliti. Ali cijenje, što je zapravo odmjeranje, ovisi o cjenitelju. Čovjek ne prestaje biti uvjetan pa su i sva njegova cijjenja takva. Bog mu Sebe otkriva u svakome od njegovih stanja. Tih otkrivanja je neizbrojivo mnogo. Sva su drukčija, a tako i uvjetna.

Sve pojave u jastvu i obzorjima obznanjuju Božija imena. Kada je ozbiljen u tom otkrivanju, čovjek u svemu vidi i čuje Boga. Voleći Njega nastoji Mu se primicati te se s njime poistovjetiti. Svoja djelovanja, slušanja i gledanja priznaje Njegovim. Zapravo nema ništa svoje. To nije učvršćeno stanje. Uzlaženje ili primicanje Bogu nije dovršivo. "Stupnjevi Zbiljnog nemaju", napominje William C. Chittick, "kraja jer se otkivanje sebe javlja u njima, i to nema kraja

26 Vidjeti: Kur'an, 24:35.

27 Isto, 2:115.

28 Isto, 35:15.

29 Chittick, William C., *The Self-Disclosure of God: Principles of Ibn al-'Arabī's Cosmology*, Albany, N. Y.: State University of New York Press, 1998, 52.

30 Vidjeti: Kur'an, 87:3.

jer održavanje svijeta nema kraja. Prema tome, ti stupnjevi nemaju kraja na dvije strane – mislim na vječnost bez početka i vječnost bez kraja, koja postaje obznanjena ovim [sadašnjim] stanjem, koje je ovaj svijet.”³¹

“Ovo stanje” je obznana Zbiljnog. U njemu i njime po-stanje, svijet u njegovome trajanju, prima prostornost i vremenost kojih nema izvan jastva promatrača kojim i kojem Bog otkriva Sebe. To otkrivanje je u stupnjevima. O tome Ibn al-‘Arabī kaže: “Stupnjevi svijeta koji su istovjetni s Njegovim stupnjevima beskonačni su u vječnosti bez kraja, čak ako je i spuštanje svijeta u stupanj jedan od njih. Taj stupanj je izvor svijeta. To ne znači da stupnjevi imaju izvor. Zapravo obznanjenje svijeta u njima ima izvor.”³² Tako, izmjerivome su i razlog i svrha u Neizmjerivom.

To da je Bog spustio neizmjerivo Učenje u neizmjerivu ćud Vjesnika, najljepšeg primjera ljudima, znači da je to Učenje, kad je poistovječeno s ljudskom ćudi, zapravo vraćanje ili uzlaženje iz uvjetnosti neuvjetnome Bogu. Kada je vjesnik Hval u svoju neizmjernu ćud primio neizmjerivo Učenje, obznanjen je svijetu kao *svjetleća lampa*³³. To Učenje je sabrano u srcu vjesnika Hvala. Tu je u nerazlučenosti istovjetno sa Svetim Duhom / Duhom Istine.³⁴ Tako je obznanjen Bog, Sveti.

Ali i Bog je u Svojoj veličini Neizmjerni. Zato se može činiti da u neizmjernosti vjesnikove ćudi i objavljenog mu Učenja ima nekog nesklada. Kad god je tako, valja se pitati o odnosu privida i zbilje. Bog u Učenju kaže za vjesnika Hvala: “Slava Njemu Koji je noću nosio svoga roba od Nepovredivog mesdžida do Najudaljenijeg mesdžida, čiju smo okolinu blagosloveli, da mu pokažemo neke od Naših znakova.”³⁵

Ta dva mesdžida ili ništišta označavaju obznanu Zbilje u uvjetnoj dvojini i njeno sabiranje u cjelinu u ljudskome jastvu.

31 Chittick, *The Self-Disclosure of God*, 54.

32 Ibn al-‘Arabī, *Al-Futūḥāt al-makkiya*, Beirut: Dar Šādir, n.d. III 178.15. Navod u Chittick, *The Self-Disclosure of God*, 54.

33 Vidjeti: Kur’an, 33:46.

34 Isto, 26:192–4 i 16:102.

35 Kur’an, 17:1.

Zapravo, time je obznanjena prisutnost Neizmjernoga u mjerivome, Neuvjetnoga u uvjetnome. Ako mesdžid, imenica mjesta u kojem se događa sedžda ili padanje ničice, označava odnos uvjetnog prema Neuvjetnome, jasno je da sve u postojanju neprestano prolazi kroz ništenje i ustajanje. Ništenje znači odnos svega s Bogom, a ustajanje odnos Boga sa Svojom obznanom u ljubavi da Se iz Svoje uvjetne slike vraća Sebi Zbiljnome, Voljenome.

Spomenuto nošenje od dvojine Jednome događa se u jastvu koje uzlazi Bogu, Cilju. Ali to nije njegova moć jer nema moći do apsolutne Moći. Ozbiljenje između tijela i Duha, zemlje i neba, od uvjetnoga do Neuvjetnoga moguće je samo kao obznana Zbiljnoga. U uvjetnome pokazanju Učenje je Božiji govor u ljudskome jeziku. Ali i taj jezik je Božiji, pa ma kakav bio. Sve je od Boga i sve se njemu vraća. Stvorio je i čovjeka i svijet te tako i sve što se u njima događa ili može događati. Odgovarajući na Firaunovo pitanje o njegovome Gospodu, vjesnik Musa kaže: “Naš Gospod je Onaj Koji svemu daje njegovu stvorenost i vođenje.”³⁶

Vođenje o kojem je tu riječ tiče se svega uvjetnog jer je ono nemoguće bez svog neuvjetnog Počela. Kada čovjek misleći, govoreći i čineći narušava to vođenje, to se događa samo u granicama dane mu slobodne volje. Nije mu moguće izmijeniti zakone kojima podliježu tokovi postojanja. A posljedično kvarenje u granicama njegovih moći samo je darovana mu slika poremećenog poretka u njegovome jastvu.

Razlučenost ljudi u mjesta, vremena i jezike ne ograničava Božiji govor na samo jedan jezik. Njegova suština pripada svim ljudima a zato i svim jezicima. Iako se može pričinjavati odvojivim od cjeline bića, jezika nema i ne može biti izvan cjeline jastva. Zato priznanje ili poricanje središnjosti pojma Bog u jeziku znači ili ozbiljenje jastva ili njegovo zamračenje.

Pojam srce o kojem je riječ u Učenju ključan je za spomenuta djelovanje, znanje i ozbiljenje. Tjelesno srce je samo znak tog srca na koje Bog Svetim Duhom / Duhom Istine spušta Učenje. U tjelesnom srcu događaju se ulaženja i izlaženja. Tako je u punome sada uvijek prisutna istost ulaženja i izlaženja.

36 Isto, 20:50.

To znači da i prostor i vrijeme u tom srcu, u toj istosti dolaženja i odlazanja, prestaju postojati. A kad je tako, tom srcu nije moguće pripisati bilo kakvo ograničenje. U njemu su izmirene oprečnosti. Dvojine su ozbiljene u svom apsolutnom Počelu, Jednom. Zato je to srce izvor i ušće svake dvojine. Obznanjuju ga cijelo postojanje i sve što je u njemu. Čovječna središnjost u cjelini stvaranja izvorna je i utočišna za sve uvjetno. Ozbiljenje svijeta i ljudskosti je u njoj i njome. Kada je veza uvjetnih pokazanja apsolutne Srijede zamračena ili prekinuta, obzorja svijeta i jastvo pokazuju se odvojenim i međusobno neovisnim.

Učenje spušteno Svetim Duhom / Duhom Istine na srce vjesnika Hvala je svjetlost³⁷ Svjetlosti nebesa i zemlje³⁸. Zato je uloga vjesnika Hvala i objavljenog mu Učenja da ljude izvode iz tmina Svjetlosti.³⁹ A zapravo neizmjeriva čud vjesnika Hvala istovjetna je s neizmjerivošću Učenja. Zato je on Vjesnik vodič ljudima kojeg Bog vodi. Veza je čovjeka s Bogom, Ciljem uzlaženja. Tmine označavaju čovjekovu odvojenost od srca, a tako od razložne i svršne stvorenosti. Fizička svjetlost, djeljiva i mjeriva, samo je znak apsolutne Svjetlosti Boga nasuprot kojoj nema i ne može biti apsolutne zamračenosti. Ni najgušća tmina ne izmiče apsolutnoj Svjetlosti.

Najčešće moljenje sljeditelja vjesnika Hvala je da ih Bog vodi uspravnim putem, putem onih koje je usrećio.⁴⁰ A Bog je Istina.⁴¹ Njegovo vođenje putem znači obistinjivanje te posljedično uređenje svega što čovjek čini i zna u skladu s Istinom. Na tome putu prema Bogu, Istini, sve pojave u obzorjima i u jastvu prestaju biti išta do obznana i potvrda Istine. Sve uvjetno obznanjuje Nju. Što je čovjek na tome putu bliži Istini, znakovi postaju jasniji i usklađeniji s njegovim jastvom.

Tako putnik prolazi kroz preinačavanja bića čime se otkriva u razložnom i svršnom najljepšem uspravljenju kao cilju svog uzlaženja ili vraćanja Bogu. Najljepši primjer na tom uzlaznome putu je vjesnik

37 Vidjeti: Kur'an, 64:8.

38 Isto, 24:35.

39 Isto, 14:1.

40 Isto, 1:6-7.

41 Isto, 20:114.

Hval. Zato je on i vodič.⁴² Ali vodič u punom značenju tog pojma je Bog.⁴³ Preinačenje se događa u jastvu putnika. Cilj je Bog, a putnik Mu se primiče preko hvalske čudi, Hvala prisutnog u jastvu svakog čovjeka kao njegove vazda više mogućnosti u odnosu s istinom, dobrotom i ljepotom. Voleći Hvala, volitelj voli zapravo Boga, Hvaljenog. Voleći Njega, voli sebe u najljepšem uspravljenju, u svojoj hvalskoj čudi koju ozbiljuje slijedeći je na uspravnome putu.

Samo je Bog apsolutno neuvjetan, a to znači nerazlučiv i ničim ograničiv. Njegova obznana u dvojinama kao znakovima ne otklanja Njegovu apsolutnu transcendentnost i apsolutnu imanentnost. Zato ni sa čime nije usporediv ali ni od čega i ničim udaljen od obznane Sebe. Vraćanje Njemu znači oslobađanje od svih oblika uvjetnosti koji se putniku pričinjavaju sebi dovoljnim. Takvo oslobađanje je zapravo čišćenje jastva o kojem Bog u Učenju kaže, zaklinjući Se: "I dušom i Onim Koji je nju oblikovao i nadahnuo onim što je čini nepravednom i svjesnom. Uspijeva doista onaj koji je očisti."⁴⁴ Uspjeh u čišćenju jastva znači ozbiljenje Učenja u njemu. A to nadalje znači voljenje Boga Koji kaže da On voli one koji se čiste.⁴⁵ I još, to može značiti vraćanje izvornome vrtu ili razložnoj i svršnoj stvorenosti čovjeka u najljepšem uspravljenju, jestivosti svega ili poistovjetivosti s njime izuzev onog jednog drveta izdvojenog u neznatnost, ali ipak zabranjenog.

Voljenje je nastojanje volitelja da se ozbilji ili obistini u Voljenome, da sebe gleda Njime u bivanju onakvim kakvim ga On voli. Ta uzajamnost čovjeka i Boga, volećih, naznačena je u objavi iskazom: "Ko god se očisti, očistio se za sebe."⁴⁶ A ipak Bog kaže da ljudi ne mogu htjeti ako to Bog neće.⁴⁷ U krajnjem značenju čovjekove volje da se očisti riječ je ipak o Božijoj volji: "Zapravo Bog čisti koga hoće."⁴⁸ Koliko god se to na prvi pogled činilo čudnim, tako jest jer sve je od Boga i sve se Njemu vraća. Čovjekova volja da se čisti dragocjena je

42 Isto, 42:52.

43 Isto, 28:56.

44 Kur'an, 91:7-9.

45 Vidjeti: Kur'an, 9:109.

46 Kur'an, 35:18.

47 Vidjeti: Kur'an, 76:30.

48 Kur'an, 4:49.

upravo zato što se ozbiljuje u znanju da nema volje do Božije.

Dva htijenja, čovjekovo i Božije, nisu suprotstavljena. Nema ničeg što može biti suprotstavljeno Božijoj volji. Ako se čovjeku čini da nije tako te ako radi prihvatajući svoju volju kao sebi dovoljnu, suprotstavlja se sebi ucijepljenom u Biće i tako udaljuje od najljepšeg uspravljenja i puta prema njemu. Ako se mijenja radi ozbiljenja na putu povratka Bogu, mijenja ga zapravo Bog.

3.0 U ljepoti Lica

Oslobađanje od uvjetnosti koja se pričinja sebi dovoljnom mogućnost je svakog čovjeka. Tako jest, jer je svaki pojedinačno ucijepljen u apsolutno Biće te zato ima znanje svih imena.⁴⁹ Vjesnik Hval, razlog i svrha sveg stvaranja, puno je ozbiljenje tih imena. Bog mu u Učenju nalaže da svim ljudima kaže: “Ja sam samo ljudsko biće kao i vi.”⁵⁰ U njemu je izvorna ademska udešenost za jestivost svega u rajskim vidicima svijeta, a to znači poistovjetivost sa svime kao objavom Boga, izuzev sa zabranjenim drvetom, nužnom oprekom Ljepoti obznanjenoj u uvjetnosti. Ili tačnije, Adem je prva obznana vjesnika Hvala kao zaglavnog kamena u svem stvaranju.

Izvorno ljudsko stanje je poistovjetivost s Vrtom vječnosti. A zapravo, to je poistovjetivost s Istinom obznanjenom u stanju blaženosti. Bog voli čovjeka koji se ozbiljuje u voljenju Njega. Takvo ozbiljenje moguće je u punom poznanju uvjetnosti kao objave i potvrde Neuvjetnoga, ropstva kao pune objave i priznanja apsolutnog Gospoda, mirenja kao veze s apsolutnim Mirom. Adem započinje s tom poistovjetivošću, ali je potom zamračuje posezanjem za zabranjenim drvetom te dospijeva na najnižu nizinu, na dno Doline. Odatle se može vratiti izvornom stanju, a to znači uspeti se iz mračnih predjela jastva onima koja je imao u Vrtu.

Novo stanje čovjeka je privremeni boravak na zemlji. Nad njim su nebesa. Zemlja mu označava tjelesnu ograničenost a nebesa Duh s kojim je njegovo jastvo poistovjetivo sa svime u obzorjima.

49 Isto, 2:31.

50 Kur'an, 18:110.

Na tome dnu postojanja obnovljen je porečeni i zaboravljeni savez s Bogom. Znak te obnove su Kuća na dnu Doline, Nepovredivi mesdžid, i obredi oko nje. Znak uzlaska u Izvorni vrt ili povratka Bogu je Kuća na Brdu, Najjudaljeniji mesdžid. Te dvije kuće na zemlji označavaju uzlaženje iz tjelesne tmine u Svjetlost. A to je ozbiljeno u vjesniku Hvalu. Njemu je spuštena Riječ da u njoj i njome uzađe Bogu. Njemu je ukupnost postojanja pokazana kao viđenje dva luka, kao cjelina slaženja od najljepšeg uspravljenja i povratka njoj. Bog u Učenju kaže o tom njegovom viđenju:

Ovo nije ništa do objava objavljena, kojoj ga poučava Jedan silan u moći, vrlo jaki. Stajao je nadnesen nad višim obzorjem, pa se primakao bliže te zadržao ovješeno, dva luka udaljen, ili bliže, te objavio Svome robu to što je objavio. Srce mu nije poreklo što je vidio. Šta, hoćete li raspravljati s njime o tome šta vidi?⁵¹

Viđenje o kojem je tu riječ tiče se vanjskih obzorja, ali još više jastva koje to iskušava. Je li takvo viđenje moguće bez jastva udešenog za njegov? Zapravo, ima li tog ili bilo čega u obzorjima ako ga nema u jastvu?

Uzlaženje Bogu znači oslobađanje od svih svojstava koja nisu Njegova. Prema tome, ozbiljeni čovjek shvata da sve postojeće dolazi od Boga i da se Njemu vraća, da On sve održava i vodi. Zato su svijet, ljudsko jastvo i Učenje zapravo tri knjige ili uredbe ispisane Božijim znakovima. Prve dvije objašnjava treća. Tako su znakovi u obzorjima i znakovi u jastvu, kojima Bog otkiva Sebe, ogledani u Njegovom govoru ljudskim jezikom, ljudskome u uvjetnom značenju tog pojma.

Onako kako je sve uvjetno Božije, tako je i svaki jezik. Upravo to biva nerijetko zaboravljeno. Čovjeku se pričinja da je on gospod jezika te ga tako potčinjava svojoj strasti uzetoj za boga. Onako kako znakovi u obzorjima i jastvu primaju drukčija značenja od jednog do drugog stanja Bića, uvijek obznanjujući Jednoga, tako i jezik ima različite razine na ljestvama koje vode Jednome. U očišćenome jastvu poredak u te tri knjige je potpun. Znakovi su jasni i čitljivi i uvijek Božiji.

51 Isto, 53:4-12.

I svijet i jastvo i Knjiga Božiji su znakovi. U odnosu na Njeg, apsolutno Jednog, ništa su, u neprestanom ništenju, u nestajanju i ustajanju. Nemaju zbilju u sebi i sobom. Na njih se odnosi svjedočenje “nema boga”. Ali budući da im je postojanje ovisno posve o Bogu, u njima i njima objavljuje Se upravo On. Zato sve u postojanju nije ništa drugo do Božije obznanjenje Njega Njemu. Svaki znak u obzorjima i jastvu obznanjuje da nema zbiljnog do Zbiljnog. Učenje spušteno Svetim Duhom / Duhom Istine na srce vjesnika Hvala tumačenje je svemu.⁵² I kao cjelina i kao znakovi koji ga čine pokazatelj je prema Bogu, a tako i prema tumačenjima znakova u obzorjima i jastvu. William C. Chittick o tome piše:

Ali, da bi shvatili to Božije Vođenje, ljudi se moraju predati tome šta ta Knjiga zahtijeva od njih, ne samo slijeđenje Božijeg puta i pažljivo proučavanje Njegove Riječi. Bez shvatanja pisanih znakova Kur’ana nikada neće moći odgonetnuti kozmičke i unutarnje znakove. Zato će biti nemarni prema njihovoj ulozi u stvaranju te onemogućeni da se bave svijetom i sobom prikladno i ispravno (*bi'l-haqq*), to jest u skladu sa Zbiljnošću Zbiljnog.⁵³

U čovjeku je sabrana ukupnost postojanja. Sve u obzorjima, od najsićušnije čestice pa do cjeline, u cjelovljeno je u čovjekovoj tjelesnosti i duhovnosti. A sve to samo su znakovi kojima Se Bog čini prepoznativim. Onako kako Njega objavljuju obzorja i jastva u neprestanome protjecanju, nastajanju i nestajanju, tako se to isto događa u ljudskim jezicima, u svakome pojedincu oduvijek i zauvijek.

Bog u Učenju, objavi Sebe Svojim govorom u ljudskome a zapravo u Svome jeziku, pita: “Zar nisi razmotrio da Bogu ničice pada sve u nebesima i sve na zemlji, Sunce i Mjesec, zvijezde i planine te drveće i životinje, i mnogi među ljudima?”⁵⁴ Padanje ničice znači da su svijet i sve u njemu u stajanju. Ali njihovo stajanje nije iz sebe i sobom. Ono je uvjetna obznana neuvjetno Stojnog. Njihovo stajanje je samo znak tog Stojnog. Da to bude potvrđeno njima, svemu postojećem pripada samo padanje ničice ili nestajanje.

52 O razlozima spominjanja Svetog Duha i Duha Istine zajedno vidjeti u: Mahmutćehajić, Rusmir, *Hval i Djeva: Vječnost u vjesničkim otkrivanjima*, Sarajevo: Dobra knjiga, 2011, 102ff.

53 Chittick, William C., “The Quran and Sufism”; u: Nasr, *The Study Quran*, str. 1742.

54 Kur’an, 22:18.

Pojave nisu nikad i nigdje bez prisutnosti njima apsolutno Označenog. Tako je sa svime postojećim. A samo prividno i nije tako sa svim ljudima. Iz tog da Bogu ničice padaju i mnogi među ljudima slijedilo bi da ih ima koji to ne čine. Iako je ucijepljenim mu znanjem svih imena istovjetan s cijelim stvorenjem, u čovjeku postoji i nešto čime je izdvojen iz te cjeline te tako jednak njoj ali nekako i niži i viši od nje. To je njegovo voljno prihvatanje povjerenja kao odnosa s Bogom.⁵⁵

Bog je u svemu Apsolutni a čovjek u svemu uvjetni. Zato je čovjekovo bivanje povjerljivim te tako povjerenjem povezanim s Bogom, apsolutno Vjernim, uvjetno na ljudskoj strani i apsolutno na Božijoj. Pretpostavka za takav odnos je čovjekova slobodna volja. Ako je ne bi bilo, čovjek bi bio samo Božiji rob i mireće biće kako je to cijelo postojanje.⁵⁶ Tada bi mu nedostajalo znanje Božijeg imena Vjerujući. U svojoj stvorenosti primio je sva imena te su u njemu, u obuhvatu njegovog bivanja ucijepljenim u apsolutno Biće, upravo voljom tog Bića. Kad se tome suprotstavi svojom uvjetnom voljom, apsolutnoj Volji ništa ne oduzima i ne dodaje. Zapravo suprotstavlja se sebi te mu znakovi u obzorjima i jastvu bivaju zamračeni. Okreće se od Boga a zapravo od sebe. Posljedično, zapada u tmine zaborava i nehaja.

Kakvo god bilo stanje u ljudskom jastvu, Bog je s njime. On u Učenju kaže: “Božiji su istok i zapad. Gdje god se okrenuli, tamo je Božije Lice.”⁵⁷ To zapravo znači da Bog objavljuje Sebe svime postojećim kao Svojim znakovima. Sve postojeće svojom uvjetnošću obznanjuje neuvjetnoga Boga i potvrđuje svoju punu ovisnost o Njemu. Ali čovjek vidi pojave onakvim kakve jesu u neprestanoj promjeni. Ako prihvati da je Božije Lice vazda i svugdje pred njim, može li ga poistovjetiti s pojavama kakve vidi i imenuje? Jesu li one i pojedinačno i zajedno to Lice ili su zastor na Njemu?

Božije Lice nije ni nastalo niti će nestati. Ali pojave svijeta i nastaju i nestaju. On u Učenju kaže: “I ne zovi drugog boga uz Boga. Nema boga do Njega. Sve pojave nestaju osim Njegovog Lica. Njegovo

55 Vidjeti: Kur'an, 33:72.

56 Isto, 19:93 i 3:83.

57 Kur'an, 2:115.

je suđenje i Njemu ćete biti vraćeni.”⁵⁸ Uz to gramatički pravilno čitanje vrijedi i ovo: “Svaka pojava nestaje izuzev Njenog Lica.” Iz ta dva čitanja slijedi važno pitanje: Je li Božije Lice poistovjetivo s licem svake pojave? Lice Boga ne nestaje. Prema navedenom stavku ne nestaju ni lica pojave. Nestaje sve njeno što je čini uvjetnom. A njeno lice, njena veza s Bogom, ne nestaje. Svaka pojava je Božiji znak. Jedna njena strana je prema Božijem Licu te je u njoj puna ovisnost o Njemu, Neovisnome, Njegovome Licu. Drugom stranom pojava objavljuje Njega svojom uvjetnošću.

I čovjek, u cijelosti i svim pojavama koje ga čine, Božiji je znak, a tako i Njegovo Lice. Sve što je njegovo nestaje. To nastoji ozbiljiti u padanju ničice, u poricanju svega što nije Božije Lice. I u obzorjima i u sebi želi to Lice. Bog u njemu i njime Svojim znakom kaže: “A ko god svoje lice izmiri prema Bogu te je činitelj lijepog, doista se uhvatio za najčvršće uže.”⁵⁹

“Izmirujući svoja lica u odnosu s Bogom, tražitelji”, ističe William C. Chittick, “nalaze svoja prava lica koja su naročita lica koja je Bog okrenuo prema njima. Ta dva lica u krajnjem jest jedno, ‘nema lica do Božijeg Lica’. Tako, ti koji traže Božije Lice nastoje da prepoznaju Božije Lice koje je njihovo pravo jastvo.”⁶⁰ Jasno je da u čovjekovom prepoznavanju sebe zbiljnog nema i ne može biti ničeg do prepoznavanja apsolutno Zbiljnog. Na to je čovjek podsjećan svim znakovima u obzorjima i u sebi, ali i u svome jeziku kada je Učenjem vraćen svom izvornom poretku. Nalazeći sebe, čovjek nalazi Boga. A nalazeći Boga, nalazi sebe. Sve što mu se čini samo njegovim nije ništa do privid ili opreka koja ga odvraća od poistovjetivosti ili jestivosti svega u bivanju znakom Jednog, od Vrta vječnosti.

Podsjećanje na to moguće je, jer u jastvu ima znanje svih imena. Mogu biti zaboravljena ali i iznova prepoznata. Nema i ne može biti ničeg u postojanju a da nije Božiji znak te posljedično da nije u punoj sabranosti u čovjekovom znanju. Spomenuta jednost lica pojava i Lica Boga znači da čovjekovo sjećanje na to jest i Božije sjećanje, kako On u Učenju kaže: “Pa sjećajte se vi Mene a Ja ću se sjećati vas.”⁶¹

58 Isto, 28:88.

59 Isto, 31:22.

60 Chittick, “The Quran and Sufism”, 1743.

61 Kur’an, 2:152.

Ozbiljiti se u padanju ničice, u priznanju da sve nestaje osim Božijeg Lica, znači naći se u neprolaznosti tog Lica, svoje razložne i svršne zbiljnosti. U čovjeku je sve prolazno izuzev njegovog lica istovjetnog s Božijim. Zato je najuzvišenije i najpouzdanije od svih znanja to da nema boga do Boga te da nema lica do neprolazećeg Lica. Takvo znanje ozbiljivo je u licu jastva istovjetnog s Licem apsolutnog Jastva. A vjesnik Hval je najviša mogućnost tog, pa je vazda vodič na putu otkrivanja Božijeg Lica. U njemu je ozbiljeno uzlaženje i vraćanje od najniže niskosti do najljepšeg uspravljenja. A njemu je on okrenut u svakom od stanja kroz koja prolazi. U tome je ozbiljena jednost lica čovjeka i Boga. A kako bi moglo biti drukčije kada čovjek posve pouzdano zna da nema boga do Boga?

Uzlaženje je od jedne do druge krajnosti. Obje su označene s dva mjesta padanja ničice, jednim u dolini Beka i drugim na brdu Sion.⁶² Te dvije krajnosti sastavljene su jastvom vjesnika Hvala. Njime je zapravo ozbiljeno nestajanje svega uvjetnog u odnosu s neuvjetnim Božijim Licem. A to Lice čovjek otkriva u sebi i sobom. Njegova ljepota je zapravo gledanje sebe onakvim kakvog Bog voli. A voleći čovjeka Bog voli Sebe. Ljepota je obznana Njegove prisutnosti u svakome znaku, u svakome *sada* i *ovdje*. U njoj i njome prividno dvoje, dva lica, otkrivaju se u jednosti Boga Kojem nema drugosti.

Ademovo stanje u Vrtu istovjetnosti vanjskih obzorja i jastva, jestivosti svega ili poistovjetivosti jastva sa svime, uz priznanje zabranjenosti jednog drveta, ozbiljuje vjesnika Hvala, prvinu svega stvorenog, najljepšeg primjera i milosti svjetovima. To je najuzvišenija ljudska mogućnost. Ozbiljena je u prihvatanju i održavanju ugovora s Bogom, Hvaljenim. Od tog stanja Adem pada na najnižu niskost. Tako prelazi kroz sva nebesa do sure i nerodne pustinjske doline Beka.

Ali ni čovjek ni bilo šta u postojanju ne izmiče Božijoj milosti koja sve obuhvata. I na dnu postojanja Adem otkriva izgubljeno te se sjeća zaboravljenog. Obnavlja svoj savez s Bogom te ga ostavlja kao oporuku svome potomstvu. Zato je prisutnost vjesnika Hvala i prije Ademovog stvaranja, u njegovom rajskom životu i poslije, zapravo ono jamstvo da se čovjek može naći ma gdje bio te se i vratiti svome razlogu i svrsi, ozbiljenju u svjedočenju da nema boga do Boga i svjedočenju da je Hval Božiji poslani.

62 O vezi doline Beka i brda Sion kao dvaju znakova ozbiljenja ljudskosti vidjeti, naprimjer, Psalm 84.

U najgorem od svih mogućih stanja, u dubini zaborava i poricanja Boga, izveden je vjesnik Hval da nasuprot svim otporima, mržnjama i progonima bude vodič na putu uzlaženja od najniže nizine do najljepšeg uspravljenja, vodič u Vrt blaženosti. To je put iz tjelesnosti Duhu, iz razdvojenosti ujedinjenju, sa zemlje u krajnje nebo i dalje, put koji ništa ne može uništiti jer je ucijepljen u čovjeka. Cilj je ozbiljenje u savršenosti, u hvalskoj čudi, u dovoljnosti Boga.

Put uzlaženja ili otkrivanja uvijek je s tri sadržaja – strah od vlastite slobodne volje koja može odvratiti od Boga i okrenuti putnika od Njega te se preinačiti u strah od uvjetnih pokazanja Njegove neuvjetnosti; prepoznavanje Njegovog Lica u svemu radi Kojeg se putnik oslobađa svega prolaznog radi Neprolaznog; i voljenje tog Znanog prepoznatog u ljepoti Njegovih objava obzorjima, jastvom i Knjigom. Ništa od tog ne zbiva se ni u prošlosti niti u budućnosti. To je uvijek i svugdje zbiljno *sada* i *ovdje* putnika, u njegovoj poniznosti i darežljivosti te činjenju svega na najljepši način.

Sve to događa se u otkrivanju ljudske savršenosti kao kozmičkog oduhovljenja, kao ozbiljenje Božijih imena i kao cjelina vidika u kojem i kojim Bog obznanjuje Sebe. A zapravo, nema ni prošlosti ni budućnosti. To su imaginacije u ljudskome jastvu, u njegovoj uvjetnosti, jer apsolutnu Zbilju ne može vidjeti njena uvjetna obznana. Zato je apsolutnost *Ovdje* i *Sada* zbilja pokazana s tim imaginacijskim sjenkama prošlog i budućeg. Samo u tome *Sada* i *Ovdje* moguća je promjena jastva u kojoj Sebe Bog otkriva Sebi. A sve što se priviđa kao prošlost i budućnost samo su slike kojima se *Sada* i *Ovdje* obznanjuje.

Vjesnik Hval kaže: “Zaista je Bog lijep i voli ljepotu.”⁶³ A budući da nema boga do Boga, nema i ne može biti lijepog do Njega, Lijepog. Takvo Njegovo bivanje je u svakome znaku. U ozbiljenom čovjeku ljepota bivanja otkriva se u najljepšoj primjernosti vjesnika Hvala. Njegova primjernost je u svakome čovjeku, u ademskoj urizničenosti svih imena. Bog u Učenju podsjeća upravo na to kada kaže: “On vas je oblikovao i lijepim učinio vaše oblike, i opskrbio vas dobrima.”⁶⁴ To da je čovjek stvoren u lijepome obliku i u najljepšem uspravljenju u

63 Muslim, 1:53.

64 Kur'an, 40:64.

skladu je s činjenicom da je “On učinio lijepim sve što je stvorio”⁶⁵.

U osvješćenju znanja da nema volje do Volje Boga, u robovanju Njemu, a to znači u poricanju svega što nije Njegovo i od Njeg, u padanju ničice pred Njime, čovjek je primatelj svega od Boga. U njegovome se ropstvu otkriva Božije gospodstvo. Šta god čovjek volio, šta god mu se činilo privlačno lijepim, to je voljenje Boga, pa makar on ne bio svjestan tog. Tako jest, jer nema stvoritelja mimo Njega. Zato je u svakome Njegovom znaku prisutan On, Imatelj najljepših imena. Čime god Se od Svog stvaranja otkriva, time Se i skriva. Ali nikada i nigdje nema zbilje do Njega.

Čovjekovo bivanje ucijepljenim u Biće voljom Ucjepitelja znači i poučenost svim Njegovim najljepšim imenima. Zato je čovjek posve lijepi i u svome odnosu s obzorjima i u sebi. U njegovome punome ropstvu Lijepom obznanjen je On. Takvo stanje odraženo je u govoru. Činjenje lijepog povezuje činitelja s Bogom. A On u Učenju podsjeća ljude na sadržaj ugovora s Njime: “Da ne robuju nikom do Bogu, da budu roditeljima lijepi i rodbini i siročadi i siromašnome, da ljudima govore lijepo i da klanjaju i daju čistim.”⁶⁶

Kako je vidljivo, čovjek se obznanjuje lijepim odnosom prema drugim ljudima, osvješćujući svoj dug Bogu priznanjem prava slabih. Njegovu ozbiljenost u bivanju lijepim potvrđuje lijepo govorenje ljudima. Onako kako u obzorjima prepoznaje ljepotu, tako je ozbiljuje u svome govoru. Njegovo jastvo oblikuje Učenje, najljepše kazivanje⁶⁷, koje mu spušta Bog da bi njime, slijedeći najljepšeg primjera, uzlazio sebi u najljepšem uspravljenju.

Ali Bog ničim nije ograničen. Njega ne obuhvataju ni prostor ni vrijeme. On obuhvata njih. Postojanje, a tako i prostor i vrijeme, i rasprostrti u svjetove i sabrani u čovjeku, u Njegovome su Sada, u Njegovome “Budi!”⁶⁸ Za Boga ništa nije uvjetno. Sve je On i Njegovo. A uvjetni su i svjetovi i čovjek, ali samo u tome što je njihovo. Valja ipak podsjetiti da nema ničeg posve zbiljnog a njihovog. Sve je od Boga i

65 Isto, 32:7.

66 Isto, 2:83.

67 Vidjeti: Kur'an, 12:3.

68 Isto, 36:82.

sve se Njemu vraća. Tako su u sebi i sobom udaljeni od tog što jesu te čeznu da se u to i time vrate i ozbilje, da se prepoznaju u jednosti Volitelja i Voljenog.

Voleći čovjeka Bog voli cijelo svoje stvorenje. A čovjek, voleći cijelo stvorenje, voli Boga. U toj ljubavi nema ničeg ni u nebesima ni na zemlji, niti među njima, a da nije Božije. Zato je sve stvoreno u toj Ljubavi. Kada čovjek iznevjeri savez s Bogom te je poricatelj znanja da nema boga do Boga, kada je dvoičan u odnosu sa sobom i svijetom, kada poriče znakove u obzorcima i sebi, kad se oholi i pokorava svojim strastima, kad uvjetno uzme za sebi dovoljno i neovisno o bilo čemu izvan njega, tada je sebe okrenuo od Boga. Iako Bog voli svakog čovjeka u njegovom izvornom i razložnom bivanju, ne voli ništa od onog što je suprotno Njegovim najljepšim imenima.

Voljenje, odnos volitelja i voljenog, znači osvješćenje razdvojenosti i čežnju za objedinjenjem. Ta objedinjenost je i razlog i svrha svemu. Voleći Boga i Njegovo stvaranje, čovjek voli sebe u apsolutome razlogu i apsolutnoj svrsi.

4.0 Zaključak

Dana razmatranja su iz perenijalnog naslijeđa za koje William C. Chittick kaže da u ovome dobu iščezava. To naslijeđe je čovjekov odnos s Bogom. Može biti zastrto i zamračeno te porečeno i zaboravljeno u ljudskom jastvu, ali ne može iščeznuti. Ne može, jer sve postojeće je samo objava Stojećeg od Kojeg to sve dolazi i Kojem se vraća. U ljudskim vidicima to dolaženje i vraćanje iskazivo je u uvjetnostima prostornih i vremenskih obznana. U vidiku Stojećeg to je apsolutna jednost Njegovog sada i ovdje.

Budući uvjetan, čovjek zna i sebe i svijet uvijek i svugdje uvjetnim. Upravo to ga dovodi pred očitu nemogućnost da i on i svijet budu razlog i svrha sebi. I svijet i on dvojina su te posljedično rastavljivi i sastavljivi. Za sve u postojanju jasno je da obznanjuje i potvrđuje apsolutnu Trećost, apsolutno Biće. Ta Trećost nije treća od troje već Treća od dvoje. To Biće nije biće među bićima već Biće svih bića. Zato je otkrivanje tog što je zastrto uvjetovano vraćanjem onome što čovjek zna u sebi i sobom, neovisno o svemu uvjetnome, a tako i o prostoru i vremenu.

Pretpostavka za otkrivanje umskog naslijeđa o kojem je riječ u ovom izlaganju jest osvješćivanje dvaju svjedočenja u pojedinačnome jastvu: Ja svjedočim da nema boga do Boga i ja svjedočim da je Hval Njegov rob i Njegov poslani (*ashhadu en lā ilāhe ilallāh wa ashhadu anna Muḥammadan ‘abduhu wa rasūluh*).

Čovjek može pouzdano svjedočiti samo ono što doista i zna. Ako je to što svjedoči nesigurno znano, na tome nije moguće izgraditi pravdu. Posljedično, to uzrokuje nasilje i kvarenje u jastvu i svijetu te zaprečava čovjekovo ozbiljenje u najljepšem uspravljenju, razlogu i svrsi njegovog bivanja. Budući da je Bog apsolutno Počelo svemu, jasno je da ukupnost postojanja i sve u njoj nije i ne može biti Bog. Ali tog uvjetnog postojanja nema bez Njega. Znanje da nema boga do Boga je sama srž bivanja čovjekom koji u sebi i sobom sabire sva Njegova imena. A Njegova imena su najljepša. Četiri od njih upućuju na uskladivost jastva s ukupnošću postojanja a tako i s Bogom. Prvo je Mir, svojstvo i ime Boga. Nema ničeg u postojanju da nije mireće (*muslim*) a tako mirenjem (*islām*) povezano s apsolutnim Mirom (*al-salām*).

Ali čovjek je i više od tog čime ukupnost postojanja obznanjuje Mira. Nositelj je vjerovanja (*īmān*), veze njega uvjetno vjerujućeg (*mu’min*) s apsolutno Vjerujućim (*mu’min*). To čovjeka čini bićem između dviju krajnosti, između najljepšeg uspravljenja i najniže niskosti, između znajućeg i neznajućeg te pravednog i nasilnog. Njegovo narastanje u znanju, a tako u bivanju lijepim i pravednim, uvjetovano je da svime svojim svjedoči da nema boga do Boga.

Drugo svjedočenje, to jest znanje koje čovjeka kao znajućeg povezuje sa znanim, može se činiti povijesno uvjetovanim. Ali nije. Iako ga svete povijesti otkrivaju i potvrđuju, i to znanje je u jastvu svakog čovjeka oduvijek i zauvijek, u njegovom bivanju ucijepljenim te ucjepljenjem povezanim s Bogom, Ucjepiteljem, apsolutno Znajućim.

Bog je apsolutno Hvaljeni. Sve uvjetno, a to znači ukupnost postojanja i sve u njemu, jest hvaljeno te tako zaduženo hvaljenjem, vezom sa svojim apsolutnim razlogom i apsolutnom svrhom. Ukupnost postojanja i sve u njemu je rob, potpuni primatelj od apsolutnog Gospoda, potpunog Davatelja. Sve u postojanju sabrano je u čovjeku. Zato je on suštinski Božiji rob, posve siromašan u odnosu s Bogom, apsolutno Imućnim. Kada u sebi ozbiljuje najljepše uspravljenje, kada

voli Boga, Hvaljenog, uzlazi svojoj najuzvišenijoj mogućnosti, svome poistovjećivanju s Hvaljenim, vazda najljepšim primjerom i vazda poslanim svim svjetovima.

Koliko god narastao u znanju, čovjek ne može prekoračiti granicu znanog i neznanog. Granica može biti pomjerana ali ne i poništena. Znano je samo sjenka neznanog, To neznano sebe objavljuje znanim. Vjerovanje je veza vjerujućeg čovjeka s vjerujućim Bogom a tako i s onim neznanim koje povezuje s Njime. A On ima najljepša imena te je zato apsolutno Lijepi. Kada Mu robuje kao da Ga vidi, a to znači kada osvijesti sve što ima i može imati kao od Njega primljeno, čovjek se ozbiljuje u bivanju bićem ljepote. Tada je lijepo i sve što osjeća, misli i čini. Sve smatra Božijim. Sebe gleda Njime. Njega voli i slijedi svoju vazda ljepšu mogućnost, Hvala (*Muhammad*), kojeg mu On šalje kao milost svjetovima. Uzlazi u sebi, voleći se onakvim kakvog ga kao vazda višu mogućnost voli njegov Voljeni. Zato je ljubav ili voljenje veza volećeg i Voljenog, srž sveg oduvijek i zauvijek, prisutnog naslijeđa kojem odgovaraju dva navedena svjedočenja.

Conclusion

These mediations come from the perennial tradition, which William C. Chittick has said is vanishing from the present age. That tradition is our relationship with God. It may be covered over, obscured, denied, or forgotten within the self, but not vanish. This is because whatsoever exists does so simply as a revelation of the Abiding, from Whom all things come and to Whom they all return. From human perspectives, this coming and returning is expressed in terms of cognizable space-time. From the perspective of the Abiding, it is the absolute oneness of His here and now.

Ourselves contingent, we experience our world as always and everywhere contingent too. And precisely this is what makes it clear to us that neither we nor the world can be our own sufficient reason and purpose. We and the world are dual and can be taken apart and put together. Everything in existence clearly manifests and affirms the absolute Ternary, absolute Being. The Ternary is not the third of three. It is the Third of two. Being is not a being amongst other beings, but the Being of all beings. It is the discovering of what was

contingently covered over and it happens through our return to what we, as human beings, know in and of ourselves independently of the contingent and conditioned and so independently of space or time.

Discovering of the intellectual tradition requires that we first become conscious of the two forms of witness that abide in the self of every individual: that there is no god but God and that the Praised is His servant and His emissary (*ashhadu an lā ilāha illallāh wa ashhadu anna Muḥammadan ‘abduh wa rasūluh*).

We can only bear reliable witness of what we really do know. Bearing witness of something we know only insecurely, we cannot build justice on it. It calls forth violence and bloodshed in the self and in the world and prevents us realising ourselves in most beautiful uprightness, our reason and purpose for being. As God is the absolute Principle of all things, the mere totality of existence and all it contains clearly cannot be God. Without Him none of that contingent existence would be there. The knowledge that there is no god but God is the essence of human being, which involves gathering His names in and through the self. His names are the most beautiful. Four refer to the harmonisation of the self with the totality of existence and soul with God. The first of them is Peace, a divine attribute and name. Nothing in existence is not at-peace (*muslim*) and connected by being-at-peace (*islām*) with absolute Peace (*al-Salām*).

Human beings are not just that through which existence as a whole manifests Peace. We are bearers of faith (*īmān*), as that which connects us as contingently faithful (*mu’min*) with the absolute Faithful (*al-Mu’min*). Human being thus lies between two extremes: most beautiful uprightness and the lowest depth, knowing and not knowing, the just and the violent. Growing in knowledge and therefore in being beautiful and just is contingent upon bearing witness with all one has that there is no god but God.

The second form of witness is knowledge as that which connect us as knowing beings to the known. It can appear to be historically contingent but is not. Sacred histories may reveal and affirm it, but this knowledge is already present within the individual self, always and for ever, in our having been cast into existence and connected through that very interjection with God, the Interjector, the absolutely Knowing.

God is the absolutely Praised. The contingent, which includes all of existence and everything within it, is also praised and obliged to praise in turn, as how it connects to its own absolute reason and absolute purpose. All of existence and everything in it serves, as absolute recipient of the absolute Lord, the absolute Giver. Everything in existence comes together within human being. Which is why we are, in essence, God's servants, absolutely indigent compared to God, the absolutely Abundant. When we realise most beautiful uprightness within ourselves by loving God as the Praised, we ascend to our highest and most sublime potential, our identification with the Praised (the Prophet), the eternally most beautiful example, sent forever to all worlds.

No matter how far we progress in knowledge, we can never succeed in transgressing the boundary between the known and the unknown. The boundary can only be shifted, but never erased. The known is only a shadow of the unknown. The unknown reveals the known through itself. Faith is the connection between the believing individual with faithful God and so with that unknown that connects us with Him. But He possesses the most beautiful names and is absolutely Beautiful. When we serve Him as though we saw Him, which is to say when we show our awareness that everything we have and may have we have received from Him, then we realise ourselves by being beings of beauty. Then whatsoever we feel, think, or do is beautiful. We recognise all as God's. We see ourselves as in and with Him. We love Him and follow our own eternal most beautiful potential, the Praised (*Muhammad*), whom He sent to us as a mercy unto the worlds. We ascend into ourselves, loving ourselves as that version of ourselves that the Beloved loves in us as our ever highest potential. This is why love, desiring that which connects the lover and the Beloved, is the essence of every eternally present tradition informed by the two forms of witness mentioned above.

Literatura:

Arberry, Arthur J., *The Koran Interpreted*, London: George Allen & Unwin, 1980.

Chittick, William C., *Sufism: A short Introduction*, Oxford: Oneworld, 2000,

Chittick, William C., *Vizija islama: Temelji muslimanske vjere i prakse*, Sarajevo: Connectum, 2019.

Chittick, William C., "The Quran and Sufism"; u: Nasr et al (ed.), *The Study Quran*, New York: Harper One, 2015.

Chittick, William C., prev. i bilješke, *Me & Rumi: The Autobiography of Shams-i Tabrizi*, Luisville, Kentucky: Fons Vitae, 2004.

Chittick, William C., *The Self-Disclosure of God: Principles of Ibn al-'Arabī's Cosmology*, Albany, N. Y.: State University of New York Press, 1998.

Grünbaum, Adolf, "Free Will and Laws of Human Behavior", *American Philosophical Quarterly* 8/4 (1971): 299–317.

Mahmutćehajić, Rusmir, *Hval i Djeva: Vječnost u vjesničkim otkrivanjima*, Sarajevo: Dobra knjiga, 2011.

Muslim, Imam, *Šaḥīḥ Muslim*, 1–4, prev. 'Abdul Ḥamīd Šiddīqī, Riyadh: International Islamic Publishing House.

Nasr, Seyyed Hossein, Caner K. Dagli, Maria Massi Dakake i Joseph E. B. Lumbard, ur., *The Study Quran: A New Translation and Commentary*, New York: Harper One, 2015.

